

Ötven éve hunyt el Méhely Lajos, a magyar herpetológia legnagyobb alakja

A ki a magyarországi két-élűekkel és hüllőkkel komolyabban foglalkozik, előbb-utóbb mindenképpen találkozik Méhely Lajos nevével. A hazai zoológia kiemelkedő gondolkodója a századforduló tájékán jónéhány, mérföldkőnek számító herpetológiai munkát tett le az asztalra; elég ha csak a (sajnos mindmáig kiadatlan) „Herpetologia Hungarica”-ra (1896) vagy a „A hazai viperákról” (1912) szóló munkáira hivatkozunk. Bár logikus, oknyomozó érvelésével, precíz, minden részletre kiterjedő leírásaival és szemet gyönyörködtető, tudományosan is hiteles illusztrációival a találkozás mindenki számára felejthetetlen marad, mégis meglepően keveset tudunk életéről, annak is az utolsó harmadáról. A jelen megemlékezésnek az a szomorú tény adja aktualitását, hogy egészen a közelmúltig halálának pontos dátuma sem volt ismert; tudtuk, hogy a II. világháború után börtönbe került, de hogy pontosan hol és hogyan hunyt el, azt – elsősorban politikai okok miatt – mindmáig homály fedte.

Méhely Lajos 1862. augusztus 24-én született Magyarország északi részén, Kisfalud-Szögiben (ma Bodrogszegi). Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte, állattani professzora Kriesch János volt, kinek oldalán 1880-ban asszisztens lett. 1885-1896 között Brassóban volt tanár, majd a Nemzeti Múzeum Állattani Osztályának őre, 1912-től pedig igazgatója lett. 1915-től a budapesti egyetem állattani tanszékének

professzora lett. Innen vonult 1932-ben, 70 éves korában nyugdíjba.

Az ezután következő években elhivatott evolúcionista szemlélete sajnos tévútra vezette. A természetes kiválogatódás, a létért való küzdelem darwini tételét meggyőződéssel alkalmazta az emberi társadalomra is: ebből aztán teljesen hamis, a különböző emberi „fajok” rátermettségével, a „háború biológiájával” kapcsolatos következtetéseket vont le. Harciasan kiállt mellette, sőt ideológiát teremtett a náci zsidóüldözéshez, a népiártáshoz, a „fajvédelemhez”. Újságcikkei, közéleti tevékenység

ge öregkorára gyűlölködő természetű, fanatikus emberré formálták, amelynek szinte várható következményeként 1946-ban „népellenes büntetés” miatt 6 év, fogházban letöltendő szabadságvesztést kapott.

A közvéleményben sajnos eddigre Méhely Lajosról a korábbi, értékes tudományos eredményeit teljesen mellőző nézet alakult ki. Jól példázza ezt a „Képes Figyelő” c. újságban 1946. augusztus 31-én megjelent riport, amely a budapesti gyűjtőfogház rabkórházában gyengélkedő elítéltekről szól, Fedák Sári és Hóman Bálint mellett Méhely Lajos professzorról is:

„Szenkőzt a rabkórház doyenje, Méhely Lajos professzor fekszik a kilences ágyban. Tizenhétfele betegséget sorol fel, amikor egészségi állapota felől érdeklődünk, de a tizennyolcadik betegségét –, az elmebajit elfelejtje említeni. Pedig Méhely Lajos régi elmebajos.

Lehetett-e épelméjű az az ember, aki az ismert fajbiológiai elméletet kitalálta? – A könyököm is fáj – mutatja. A rabkórház orvosnője megnyugtatta: – Méhely bácsi már öregember. Sokan szeretnék, ha ebben a korban ilyen kondícióban lennének.” Méhely ekkor töltötte be 88. életévét!

A II. világháború után elítélt személyek adatait csak nemrég, a rendszerváltást követően tették hozzáférhetővé. Ezt felhasználva érdeklődésünkre a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága Fogvatartási Ügyek Főosztálya adta levélben a következő felvilágosítást:

Méhely Lajost a Népbíróságok Országos Tanácsa 1949. július 2-án jogerősen 6 évre ítélte. Szabadságvesztését a Budapesti Fegyház és Börtönben (akkori nevén „Gyűjtőfogház”-ban) kellett letöltenie, ahonnan 1952. május 8-án a Mosonyi úti „Rabkórházba” szállították. Méhely Lajos ezen a helyen, 1953. február 4-én „betegség következtében elhalálozott”. Ennyi, amely egyik legnagyobb magyar zoológusunk halálának körülményeiről a nyilvánartásban fellelhető volt.

Korsós Zoltán

Felhasznált irodalom:

- Adler, K. (ed.) (1989): Contributions to the history of herpetology. – Society for Study of Amphibians and Reptiles, p. 65.
- Boros, I. & Dely, O. Gy. (1967): Einige Vertreter der ungarischen Zoologie an der Wende des 19.-20. Jahrhunderts und die wissenschaftshistorische Bedeutung ihrer Tätigkeiten, I. Ludwig Méhely. – Vertebrata hungarica, 9: 65-165.
- Dely, O. Gy. (1967): Die wissenschaftliche und literarische Tätigkeiten von Ludwig Méhely auf dem Gebiete der Zoologie. – Vertebrata hungarica, 9: 21-64.
- Méhely, L. (1914): Önéletrajzi adataim. – Kézirat, 16 pp.
- Méhely, L. (1932): Animadversiones Zoologicae. – Kézirat, 47 pp.

A hazai tudománytörténet még adós Méhely Lajos zoológia kutatásainak vizsgálatával. A történelmi Magyarország herpetológia elemzése alapvetően még a Méhely által kezelt adatokra támaszkodik. Korsós Zoltán kutatásainak és oknyomozó vizsgálódásainak eredményeképpen most széles körben is megismerhetjük a tudós életének eddig még nem publikált szakaszát. Egy később lapszámban beszélünk majd részletesen Méhely természettudományos munkásságáról is.

A szerk.

Méhely Lajos néhány, ma is megszivlelendő gondolata:

„Az ember a teremtés urának mondja és érzi magát s erről a magas polcra tekint alá mindazokra a teremtményekre, melyek neki majd segítő társai és engedelmes eszközei a létért való küzdelemben, majd ismét életének és érdekeinek veszedelmes ellenségei. De bármennyire is kimagaslik az ember az őt körülvevő állatvilágból, sohasem fogja magát attól függetleníthetni, mert életének úgyszólván minden mozzanatába beleszövődik egy-egy vonás, mely az állatország egyes tagjait elválaszthatatlan kapcsolatba állítja velünk s anyagi és szellemi életünkkel.”
(*Herpetologia Hungarica*, 1896)

„A tudomány mai módszere úgy kívánja, hogy faunánk tanulmányozásába is bevigyük az oknyomozó kutatás elvét s az egyes alakok külső morfológiája mellett sajátosságaik keletkezésének okait is törekedjünk kideríteni. E végből meg kell állapítanunk fajaink rokonsági fokát, mérlegelnünk kell a külső befolyásoknak a fajok életmódjára és szervezetére gyakorolt hatását, hogy megítélhessük: mennyiben, miért és miképpen változtak, tökéletesültek vagy hanyatlottak fejlődésük folyamán.”
(*Állattani Közlemények: Beköszöntő*, 1902)

„... a múzeum csakis akkor fogja alkalmazottainak munkaerejét helyesen kiaknázhathatni, ha rátermettségüknek és hajlandóságainak megfelelően szabja ki munkakörüket, mert csakis akkor lesz áldás a munkán.”
(*A Természettudományi Múzeum jelene és jövője*, 1911)

„... a zoológia mint önálló tudomány szeretetteljes, odaadó művelésre méltó, de nem kevésbé méltó ama kapcsolatoknál fogva is, melyek az ember egyéni és társadalmi életére kihatók s nagyon alkalmasak arra, hogy a természet szent és örök törvényeit tisztább világításba helyezvén, az ember lelki világában az örökmécses fényével jelöljék ki az egyedül helyes, természetes és emberies cslekvés útját.”
(*A zoológia helye tudásunk rendszerében*, 1916)

Méhely Lajos főbb művei

- Rana fuscae* Hungariae: Magyarország barna békái (1892)
Magyarország kurta kígyói (1895)
Herpetologia Hungarica (1896)
Monographia Chiropterorum Hungariae:
A magyarországi denevérek magánrajza (1900)
Az új-guineai szűkszájú békák (1901)
A „muralis kérdés” megoldása (1909)
Species generis Spalax: A földikutyák fajai (1909)
A hazai viperákról (1912)
Magyarország csíkos egerei (1913)
Magyarország harmad- és negyedkori gyökeres fogú poczkai (1914)
Species generis Hyloniscus: Az evetkerák fajai (1929)
Historia naturalis Proapidarum: Az ősméhek természetrajza (1935)
A *Niphargus*-kutatás új útjai (1941)

Méhely Lajos tudományos szervező tevékenységének főbb pontjai:

- Állattani Közlemények:
Beköszöntő (1902)
10-kötetes Brehm magyar kiadása (1901-1903)
A Természettudományi Múzeum jelene és jövője (1911)
A zoológiai kutatás nemzeti feladata (1913)
Miként reformáljuk meg zoológiai oktatásunkat? (1914)
A zoológia helye tudásunk rendszerében (1916)